

CETA: Sluiproute voor Amerikaanse multinationals

Factsheet | November 2019

Belangrijkste bevindingen

- Het CETA-verdrag biedt multinationals de mogelijkheid om schadevergoedingen te eisen voor de invoering van overheidsmaatregelen die hun belangen schaden. **CETA biedt naast bescherming voor Canadese bedrijven ook een sluiproute voor Amerikaanse bedrijven om een beroep te doen op de CETA-rechten.**
- Meer dan 45.000 Amerikaanse bedrijven actief in de EU hebben binnen hun bedrijfsstructuur ook een vestiging in Canada, en kunnen zodoende gebruik gaan maken van de rechten voor investeerders onder CETA. 7.953 Amerikaanse bedrijven zijn via Nederlandse dochterondernemingen actief in Nederland, **waarvan 5.495 (68%) aanspraak zullen kunnen maken op de CETA-rechten**, dankzij een Canadese dochteronderneming. Gezamenlijk hebben deze bedrijven een totaal van €780 miljard aan directe investeringen uitstaan, wat Nederland de belangrijkste bestemming van Amerikaanse directe investeringen maakt.
- Het enige waar deze Amerikaanse bedrijven voor moeten zorgen is dat de Canadese dochteronderneming 'zakelijke activiteiten van betekenis' ontplooit in Canada. Het ontbreekt in CETA aan enige definitie van welke activiteiten voldoende 'betekenis' hebben. Ervaring met eerdere verdragen met een dergelijke bepaling leert dat arbiters in sommige gevallen zelfs de activiteiten van een brievenbusmaatschappij voldoende 'betekenis' vinden. **Daarmee opent CETA de grenzen voor potentiële claims van meer dan 5.000 Amerikaanse multinationals.**
- Ondanks dat de EU en Canada hun recht om te reguleren in het publiek belang in CETA herbevestigen, voorkomt dit niet dat Amerikaanse multinationals alsnog enorme schadeclaims kunnen indienen als vergoeding voor misgelopen winsten als gevolg van beleidsveranderingen. Ook internationaal maken Amerikaanse bedrijven de reputatie van claimcultuur waar. **Met 174 van de 942 bekende claims staat de Verenigde Staten met stip op één op de lijst met landen van waaruit de meeste investeringsclaims worden ingediend.**
- **Met CETA kan de Nederlandse beleidsvrijheid daarvoor aanzienlijk in het geding komen.** Zo kan Exxon-Mobil een schadevergoeding eisen voor invoering van klimaatmaatregelen zoals een CO₂-heffing, kunnen techreuzen als Google, Apple, Facebook en Amazon een claim indienen tegen de invoering van een digitax, en kan Cargill compensatie vragen voor de invoering van maatregelen gericht op verbeteren van voedselkwaliteit en volksgezondheid.

Inleiding

In 2016 ondertekenden Europese en Canadese regeringsleiders het *Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA)*. Na goedkeuring door het Europees Parlement werd een groot deel van het verdrag al in 2017 voorlopig in werking gesteld. Het meest omstreden onderdeel van CETA – het investeringshoofdstuk – wordt pas effectief als de nationale parlementen van de EU-lidstaten het verdrag goedkeuren.

Dit hoofdstuk geeft multinationals vergaande rechten om, buiten nationale rechtssystemen om, overheden aan te kunnen klagen bij een arbitrage-tribunaal. Ze kunnen enorme schadevergoedingen eisen voor de invoering van overheidsmaatregelen die hun belangen schaden. Alleen al door te dreigen met miljoenen- en soms miljardenclaims kunnen buitenlandse investeerders druk op overheden uitoefenen om regelgeving af te zwakken of van tafel te krijgen, bijvoorbeeld op gebied van milieu, klimaat, gezondheid, financiën, belastingen of ander beleid in het publieke belang.

Deze investeerderrechten, en het zogeheten *investor-state dispute settlement (ISDS)* mechanisme, waren ten tijde van de TTIP-onderhandelingen tussen de EU en de Verenigde Staten voor velen het grootste bezwaar. Door verzet van politici, vakbonden, maatschappelijke organisaties, midden- en kleinbedrijf, juristen en wetenschappers, is het TTIP-project vroegtijdig gestrand. Maar de dreiging van Amerikaanse claims blijft. Niet alleen Canadese bedrijven, maar ook Amerikaanse bedrijven die actief zijn in de EU en die een Canadese dochteronderneming hebben, kunnen straks een beroep doen op CETA.

Dit factsheet is het eerste van twee studies naar hoe CETA de rechts- en machtspositie van Noord-Amerikaanse bedrijven in de EU versterkt en daarmee Europese overheden en belastingbetalers blootstelt aan potentiële claims. In 2014 wees een studie van de Amerikaanse ngo Public Citizen al op het feit dat er in de EU tienduizenden Amerikaanse bedrijven opereren die ook een Canadese dochteronderneming hebben.¹ Deze bedrijven kunnen gebruik maken van CETA door simpelweg hun bedrijfsstructuur aan te passen en hun Canadese dochterondernemingen een deel van de zeggenschap over hun Europese dochterondernemingen te geven. Dit factsheet bouwt voort op deze studie en laat met behulp van nieuwe data zien hoeveel, en welke Amerikaanse bedrijven straks potentieel gebruik kunnen maken van CETA, en op welke manieren.

Dit factsheet gebruikt daarvoor de Orbis database van Bureau Van Dijk.² Statistieken over investeringsvolumes en -claims zijn afkomstig van respectievelijk het Internationaal Monetair Fonds en United Nations Conference on Trade and Development. Overige informatie is afkomstig van publiek beschikbare bronnen.

CETA: vergaande rechten voor multinationals

Het CETA-verdrag bevat een hoofdstuk dat investeerders van beide verdragspartijen vergaande en breed geformuleerde rechten geeft met betrekking tot markttoegang voor, en bescherming van, hun investeringen. Deze rechten bieden multinationals de kans om tal van overheidsmaatregelen aan te vechten, of alleen al te dreigen met torenhoge schadeclaims, waardoor overheden zich beperkt kunnen voelen in het invoeren van nieuwe regelgeving, of in het naleven van internationale verplichtingen en afspraken³.

Investeerders kunnen deze rechten direct en buiten nationale rechtssystemen om, afdwingen via het Investment Court System (ICS). Dit ICS is het antwoord van de Europese Commissie op het politieke en maatschappelijke verzet tegen het controversiële *investor-state dispute settlement (ISDS)* mechanisme dat op dit moment in duizenden bestaande verdragen staat. Het ICS zet een semipermanent tribunaal op, waarin drie leden van een lijst met vijftien door de verdragspartijen aangestelde advocaten worden bevoegd om investeringszaken te behandelen. Uitspraken van het tribunaal zijn bindend en wereldwijd afdwingbaar.⁴ Hoewel ICS enkele van de zorgen over het oude systeem vermindert, zoals belangenverstrengeling onder de advocaten, gebrek aan transparantie, inspraak- en beroepsmogelijkheden, blijven de belangrijkste kenmerken van het omstreden ISDS intact.⁵ ICS is nog steeds alleen toegankelijk voor buitenlandse investeerders, nationale rechtssystemen staan buitenspel, en buitenlandse investeerders krijgen vergaande en afdwingbare rechten zonder dat daar verplichtingen tegenover staan.

CETA-rechten in het investeringshoofdstuk

- ❑ **Nationale behandeling:** buitenlandse investeerders mogen in vergelijkbare situaties niet slechter behandeld worden dan nationale investeerders;⁶
- ❑ **Meestgunstigsbehandeling:** buitenlandse investeerders mogen in vergelijkbare situaties niet slechter behandeld worden dan investeerders uit derde landen;⁷
- ❑ **Eerlijke en billijke behandeling:** overheden moeten zorgen voor een eerlijke en billijke behandeling en volledige bescherming en veiligheid van de onder CETA gedekte investeringen. Daarnaast kan een arbitrage-tribunaal er rekening mee houden of een vertegenwoordiger van een overheid aan de investeerder een 'specifieke verklaring' heeft afgelegd die 'legitieme verwachtingen' heeft gewekt op basis waarvan de investeerder heeft besloten de investering te verrichten, maar die de overheid nadien heeft geschonden;⁸
- ❑ **Compensatie voor directe en indirecte onteigening:** dit biedt investeerders niet alleen bescherming tegen directe onteigening van bedrijfsbezittingen, maar ook tegen overheidsmaatregelen die een negatief effect kunnen hebben op de waarde van de investering en de winstverwachting en daardoor als indirecte onteigening gezien kunnen worden.⁹ Buitenlandse investeerders doen, samen met het recht op eerlijke en billijke behandeling, wereldwijd verreweg het meeste een beroep op dit recht in hun investeringsclaims, waaronder legitieme en niet-discriminerende maatregelen in het algemeen publiek belang;¹⁰
- ❑ **Vrij verkeer van kapitaal:** controles en restricties op alle kapitaaltransacties met betrekking tot onder CETA vallende investeringen, zoals een eerste kapitaalbreng maar ook winsten, dividenden, rente, en uitkeringen van royalty's, zijn verboden.¹¹

CETA: claims door de achterdeur

CETA biedt niet alleen aan Canadese bedrijven de mogelijkheid om via ICS torenhoge schadeclaims te eisen; het verdrag zet de deur open voor alle bedrijven die actief zijn op de Canadese markt. CETA artikel 8.1 definieert een investeerder als 'een natuurlijke persoon of een onderneming uit een partij bij de overeenkomst, anders dan een filiaal of een vertegenwoordiging, die een investering op het grondgebied van de andere partij bij de overeenkomst wil verrichten, verricht of heeft verricht'.¹² Dit betekent dat mensen en bedrijven uit Canada die investeren, willen investeren of hebben geïnvesteerd in de EU, en vice versa, gedekt worden door deze definitie. Een onderneming wordt gezien als:

- 1 een onderneming die is opgericht of georganiseerd naar het recht van die partij bij de overeenkomst en die zakelijke activiteiten van betekenis op het grondgebied van die partij bij de overeenkomst heeft, of
- 2 een onderneming die is opgericht of georganiseerd naar het recht van die partij bij de overeenkomst en die rechtstreeks of onrechtstreeks eigendom is van of rechtstreeks of onrechtstreeks onder zeggenschap staat van een natuurlijke persoon uit die partij bij de

overeenkomst of een onder a) genoemde onderneming (eigen onderstreping).¹³

De verdragstekst gaat niet dieper in op wat deze 'zakelijke activiteiten van betekenis' precies behelzen. Toch is dit belangrijk om uit te werken. Investeerders worden hierdoor namelijk geacht om daadwerkelijke bedrijfsactiviteiten op het grondgebied van één van de verdragspartijen te ontplooiën alvorens aanspraak te kunnen maken op het CETA-verdrag. Daardoor zouden lege bedrijven zonder personeel of bezittingen wellicht kunnen worden uitgesloten van bescherming onder CETA. Dit voorkomt dat multinationals het verdrag kunnen misbruiken door hun investeringen via zogenoemde 'brievenbusmaatschappijen' te structureren en zo aanspraak te kunnen maken op het claimsysteem in CETA. Dergelijke praktijken van *treaty-shopping* komen veelvuldig voor. Zo is meer dan driekwart van de vanuit Nederland ingediende claims afkomstig van brievenbusmaatschappijen.¹⁴ Dit vergroot de rechtsonzekerheid voor overheden vanwege de onvoorziene aansprakelijkheid richting investeerders die niet de nationaliteit van een van de verdragspartijen heeft.

Maar deze definitie sluit niet uit dat ook niet-Canadese investeerders die in Canada gevestigd zijn en zaken doen in de EU, aanspraak kunnen maken op de rechten in het

CETA-verdrag. Sterker nog, de Europese Commissie heeft zelf bevestigd dat ook een Canadees bedrijf met een niet-Canadese eigenaar een ICS-claim kan indienen, indien deze kan aantonen dat zij in Canada 'zakelijke activiteiten van betekenis heeft' met een 'daadwerkelijke en voortdurende band' met de Canadese economie.¹⁵ Hierdoor geeft CETA de vergaande investeringsrechten niet alleen aan Canadese investeerders, maar in feite ook aan elke willekeurige niet-Canadese investeerder, zolang deze 'zakelijke activiteiten van betekenis' ontplooit in Canada. Hierdoor is het mogelijk dat Amerikaanse, maar bijvoorbeeld ook Japanse, Chinese, Russische, Koreaanse, Mexicaanse en zelfs Europese bedrijven gevestigd in Canada, het ICS-systeem kunnen gebruiken tegen Europese overheden.

CETA: Trojaans Paard voor Amerikaanse multinationals

In de EU zijn er bijna 95.000 dochterondernemingen waarvan de uiteindelijke eigenaar een Amerikaanse entiteit is.¹⁶ Van deze dochterondernemingen hebben er meer dan 45.000 – bijna de helft – een Amerikaanse eigenaar die ook een dochteronderneming (of meerdere) in Canada binnen de bedrijfsstructuur heeft.¹⁷ Dat betekent dat Amerikaanse moederbedrijven hun Europese investeringen in een handomdraai binnen de bedrijfsstructuur kunnen verschuiven en via een Canadese dochteronderneming kunnen laten verlopen, om zodoende aanspraak te maken op de rechten onder het CETA-verdrag.

Relatief veel van die bedrijven zitten in Nederland. Van de 7.953 in Nederland gevestigde ondernemingen met een Amerikaanse eigenaar, kunnen er maar liefst 5.395 in potentie gebruik maken van het CETA-verdrag. Dit komt neer op 68 procent van alle in Nederland opererende Amerikaanse dochterondernemingen.

Nederland is de belangrijkste bestemming van Amerikaanse directe investeringen wereldwijd. In 2017 stond er meer dan €780 miljard aan directe investering uit, en meer dan €445 miljard aan portfolio-investeringen. Onder portfolio-investeringen vallen investeringen in beleggingsinstrumenten, zoals aandelen, obligaties, opties en andere vormen van korte-termijn kapitaal, waarbij als regel geldt dat de eigenaar minder dan tien procent van de aandelen van een bedrijf bezit.¹⁸ Het CETA-verdrag biedt bescherming aan zowel directe investeringen als portfolio-investeringen. Uit cijfers van De Nederlandsche Bank blijkt dat 74 procent van de Amerikaanse directe investeringen in Nederland via holdings weer wordt doorgesluisd naar verdere bestemmingen.¹⁹ Wanneer de investeringen in holdings buiten beschouwing worden gelaten, krijgen we een beter beeld van de economische activiteiten die met binnenkomende Amerikaanse directe investeringen gemoeid zijn.

Amerikaanse dochterondernemingen die van CETA gebruik kunnen gaan maken²⁰

Land	Aantal Amerikaanse dochterondernemingen	Aantal Amerikaanse bedrijven met CETA potentieel	Percentage
België	1702	1213	71%
Bulgarije	667	155	23%
Cyprus	496	208	42%
Denemarken	1799	714	40%
Duitsland	10592	4711	44%
Estland	292	77	26%
Finland	552	408	74%
Frankrijk	4387	3320	76%
Griekenland	485	339	70%
Hongarije	435	375	86%
Ierland	2939	1992	68%
Italië	3563	1729	49%
Kroatië	361	102	28%
Letland	389	49	13%
Litouwen	127	80	63%
Luxemburg	6251	3204	51%
Malta	236	125	53%
Nederland	7953	5395	68%
Oostenrijk	1151	791	69%
Polen	1847	1109	60%
Portugal	1293	552	43%
Roemenië	3020	340	11%
Slovenië	146	82	56%
Slowakije	927	260	28%
Spanje	3243	1932	60%
Tsjechië	2049	587	29%
Verenigd Koninkrijk	36160	14064	39%
Zweden	1823	1309	72%
Totaal	94885	45222	48%

Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek werd in de periode 2003-2017, investeringen in holdings uitgezonderd, gemiddeld 32 procent van de resterende Amerikaanse investeringen gedaan in financiële instellingen (exclusief banken), zoals verzekeraars, pensioenfondsen en andere financiële dienstverleners, en 31 procent in de industrie.²¹

Tegelijkertijd domineren Amerikaanse bedrijven de Canadese economie. Eind 2017 bedroeg het totaal aan Amerikaanse directe investeringen in Canada meer dan €267 miljard, ongeveer 49 procent van alle directe buitenlandse investeringen in Canada.²² In Canada opererende dochters van buitenlandse bedrijven genereerden in 2016 meer dan één vijfde van de toegevoegde waarde in de

Top 5 ontvangers van Amerikaanse investeringen in de EU, eind 2017, in miljoenen euro's

Directe buitenlandse investeringen		Portfolio investeringen	
1. Nederland	780.737	1. Verenigd Koninkrijk	1.228.113
2. Verenigd Koninkrijk	623.080	2. Frankrijk	498.855
3. Luxemburg	563.776	3. Nederland	445.443
4. Ierland	372.048	4. Ierland	412.905
5. Duitsland	113.459	5. Duitsland	408.181

Bron: IMF Coordinated Direct Investment Survey (CDIS); IMF Coordinated Portfolio Investment Survey (CPIS); wisselkoers 31 december 2017

Canadese private sector – waarbij Amerikaanse bedrijven verantwoordelijk voor bijna 13 procent – en bieden werkgelegenheid aan een op de acht Canadese werknemers. Deze buitenlandse bedrijven waren in datzelfde jaar gezamenlijk verantwoordelijk voor 54 procent van Canada's totale handel in goederen en commerciële diensten.²³ In 2015 behoorde meer dan 17 procent van alle bedrijfsbezittingen in Canada toe aan buitenlandse bedrijven, waarvan meer dan 52 procent toebehoorde aan Amerikaanse bedrijven.²⁴ Alle buitenlandse bedrijven samen waren dat jaar verantwoordelijk voor 27 procent van de totale bedrijfsopbrengsten in Canada, Amerikaanse bedrijven voor bijna 15 procent.²⁵

Vrij spel voor Amerikaanse claimcultuur

Met de sterke aanwezigheid van Amerikaanse bedrijven op de Canadese markt wordt het risico op ICS-zaken bij een volledige inwerkingtreding van CETA ook aanzienlijk vergroot. De Verenigde Staten heeft de grootste economie van de wereld²⁶, en Amerikaanse bedrijven zijn geduchte gebruikers van investeringsarbitrage onder internationale handels- en investeringsverdragen. Met 174 van de 942 bekende claims staat de Verenigde Staten met stip op één op de lijst met landen van waaruit de meeste investeringsclaims worden ingediend. Dit betekent dat bijna één op de vijf zaken in de hele geschiedenis van internationale investeringsarbitrage is aangespannen door een Amerikaans bedrijf. Alleen al in 2018 spanden Amerikaanse bedrijven vijftien nieuwe zaken aan, bijna vier keer zo veel als door bedrijven uit landen die tweede op de lijst staan (Nederland, Spanje, en Canada, allen vier nieuwe zaken).²⁷

Creatief boekhouden

Het herstructureren van investeringen ten tijde van een lopend of een voorzienbaar geschil tussen een Amerikaanse investeerder en een Europese overheid, om zo aanspraak te kunnen maken op het CETA-verdrag, zal mogelijk niet geaccepteerd worden door een ICS-tribunaal. Arbiters hebben zulke praktijken in het verleden al afgeschoten en zien dat als misbruik van het systeem van investeringsbescherming.²⁸ Maar het structureren van investeringen

Enkele Amerikaanse multinationals in Nederland die via Canada gebruik kunnen gaan maken van CETA (zie annex)

via een derde land om – met het oog op toekomstige geschillen – toegang tot investeringsarbitrage te krijgen wordt als 'volkomen legitiem' gezien.²⁹

Zo kon de Amerikaanse sigarettenfabrikant Philip Morris via een Zwitserse dochtermaatschappij een claim tegen Uruguay indienen vanwege de invoering van anti-rookmaatregelen,³⁰ kon het Canadese gasbedrijf Lone Pine Resources via een Amerikaanse dochteronderneming een claim tegen Canada indienen vanwege een verbod op het boren naar schaliegas,³¹ en konden de Amerikaanse oliebedrijven ExxonMobil en ConocoPhillips via Nederlandse dochterondernemingen een claim indienen tegen Venezuela vanwege het onteigenen van hun investeringen in twee olieprojecten.³²

Het is dus mogelijk dat Amerikaanse bedrijven met behulp van hun juridische adviseurs nu al de benodigde stappen ondernemen en hun Europese investeringen bij Canadese dochterondernemingen onderbrengen om straks een beroep te kunnen doen op de rechten onder CETA.

'Zakelijke activiteiten van betekenis'

Het enige waar deze Amerikaanse bedrijven dan voor moeten zorgen is dat hun Canadese dochterondernemingen 'zakelijke activiteiten van betekenis' in Canada ontplooiën. Uit gegevens van database Uniworld blijkt dat ruim 91 procent van de Amerikaanse dochterondernemingen in Canada tenminste tien werknemers in dienst heeft met een jaarlijkse omzet van tenminste US\$5 miljoen.³³ Maar omdat het CETA-verdrag geen nadere definitie hanteert, blijft het aan een ICS-tribunaal om te interpreteren of een Canadese dochteronderneming van een Amerikaans bedrijf daadwerkelijk substantiële bedrijfsactiviteiten in Canada heeft. En deze activiteiten hoeven niet heel omvangrijk te zijn om door een arbitrage-tribunaal als 'van betekenis' te worden gezien.

In één geval concludeerde een tribunaal dat 'de materialiteit en niet de omvang van de economische activiteit de beslissende vraag is' en dat, in deze zaak, de eiser substantiële bedrijfsactiviteiten had op basis van investeringsgerelateerde activiteiten uitgevoerd vanuit het thuisland, met

de aanwezigheid van 'weinig, maar permanent personeel' (het bedrijf had twee mensen in voltijddienst).³⁴ Een ander tribunaal onderschreef deze analyse en concludeerde dat een *holding company* in Nederland zonder personeel – buiten de twee medewerkers van het trustkantoor dat het bedrijf in beheer had – genoeg internationale bezittingen had om te voldoen aan de vereiste van 'zakelijke activiteiten van betekenis'.³⁵

Volgens een ander tribunaal is het commerciële doel van een traditionele *holding company* het bezitten van aandelen in een groep van bedrijven, met bijbehorende voordelen met betrekking tot zeggenschap, belastingheffing en risicobeheer voor de bedrijfsgroep. Als richtlijn voor 'zakelijke activiteiten van betekenis' geeft dit tribunaal aan dat een *holding company* doorgaans een raad van bestuur heeft, bestuursnotulen, een doorlopende fysieke aanwezigheid en een bankrekening.³⁶ Amerikaanse moederbedrijven zouden hun Europese investeringen dus vrij gemakkelijk in een Canadese holding kunnen onderbrengen die voldoet aan bovenstaande richtlijnen.

ExxonMobil's geheime wapen tegen klimaatactie

Met een jaarlijkse omzet van meer dan US\$290 miljard is het Amerikaanse olie- en gasbedrijf ExxonMobil het achtste grootste bedrijf ter wereld.³⁷ Het bedrijf is verantwoordelijk voor twee procent van de wereldwijde industriële CO₂-uitstoot tussen 1988 en 2015, het meeste van alle private fossiele energiebedrijven.³⁸ Tegelijkertijd heeft ExxonMobil sinds 2010 voor meer dan €35 miljoen geïnvesteerd in lobbyactiviteiten tegen belangrijke EU-klimaatmaatregelen.³⁹

In Nederland is ExxonMobil voor de helft eigenaar van de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM), dat onder andere verantwoordelijk is voor de gaswinning in Groningen en vergunningen heeft voor 175 kleine gasvelden door heel Nederland.⁴⁰ In maart 2018 besloot minister Wiebes dat de gaswinning in Groningen uiterlijk in 2030 volledig wordt beëindigd. Tot die tijd krijgt de NAM ter compensatie een groter deel van de gasopbrengsten en is het niet langer juridisch aansprakelijk voor de schade.⁴¹ Deze maand gaf minister Wiebes te kennen zelfs in 2022 al te willen stoppen met gaswinning. Daarvoor krijgt de NAM €90 miljoen aan compensatie.⁴²

Daarnaast staat het Benelux hoofdkantoor van ExxonMobil in Breda, staat er in Rotterdam een raffinaderij, een aromatenfabriek, een oxo-alcoholenfabriek en een smeeroliemengfabriek, en structureert het bedrijf veel van haar buitenlandse investeringen via tientallen Nederlandse bv's.⁴³ Nederlandse klimaatmaatregelen, waaronder het verder afbouwen van de winning en het gebruik van olie en gas, of het invoeren van een CO₂-heffing, zullen de activiteiten van ExxonMobil in Nederland ongetwijfeld aantasten en aanleiding geven om met behulp van CETA een flinke schadevergoeding bij de Nederlandse overheid neer te leggen.⁴⁴

Met name nu de regeringspartijen het op hoofdlijnen eens zijn geworden over een klimaatakkoord, waarin een CO₂-heffing voor vervuilende bedrijven is opgenomen,⁴⁵ heeft ExxonMobil te kennen gegeven zich zorgen te maken om het vestigingsklimaat in Nederland en te verwachten dat de Nederlandse overheid zal bijspringen in de kosten van de extra investeringen.⁴⁶

Big Tech's 'recht' op belastingontwijking

Amerikaanse tech-bedrijven als Google, Facebook en Amazon behoren tot de grootste multinationals ter wereld, maar kunnen zonder uitgebreide fysieke aanwezigheid in de EU hun belastingverplichtingen ontlopen terwijl ze hier wel veel omzet maken. Het effectieve belastingtarief voor multinationals met een digitaal bedrijfsmodel ligt gemiddeld de helft lager dan voor traditionele bedrijven.⁴⁷

De Europese Commissie poogde al – zonder succes – een belasting op digitale diensten in te voeren en de OESO werkt aan veranderingen van de internationale belastingregels. In juli 2019 keurde het Franse parlement een eerste digitax goed, waardoor grote tech-bedrijven omzetbelasting voor hun digitale activiteiten in Frankrijk moeten gaan afdragen.⁴⁸ Amerikaanse techreuzen en hun lobbyorganisaties CCIA en ITI zijn faliekant tegen de invoering van een dergelijke digitax.⁴⁹ Ze stellen dat de Franse digitax 'arbitrair' en 'onredelijk' is en bovenal Amerikaanse bedrijven discrimineert, waardoor de belasting in strijd zou zijn met internationale handels- en belastingverdragen, zoals WTO-regels over diensten en nationale behandeling.⁵⁰ In hun schriftelijke bijdrage aan een Amerikaanse onderzoeksprocedure naar de Franse wet verwijzen lobbygroepen ITI en USCIB en advocatenbureau Baker McKenzie zelfs naar het Amerikaanse *Friendship, Commerce and Navigation* (FCN) verdrag met Frankrijk dat stamt uit 1822,⁵¹ en waarin

bepalingen staan die terug te vinden zijn in moderne handels- en investeringsverdragen (zoals CETA), waaronder 'nationale behandeling' en 'billijke behandeling'.⁵²

Ook in Nederland heeft de Partij van de Arbeid in april 2019 een initiatiefwet Digitale Dienstenbelasting (DDB) opgesteld.⁵³ Dit voorstel sluit aan op het eerdere Europese voorstel en de in Frankrijk aangenomen digitax. En net zoals in Frankrijk kan de PvdA ook rekenen op weerstand van digitale bedrijven. CETA-artikel 28.7 stelt weliswaar dat geen enkele bepaling van het verdrag in de weg staat dat een verdragspartij fiscale maatregelen vaststelt of handhaaft, bijvoorbeeld ter voorkoming van belastingontwijking of –ontduiking. Maar deze bepaling ontnemt een investeerder niet de mogelijkheid om een schadevergoeding te eisen voor de vaststelling of handhaving van fiscale maatregelen door beroep te doen op de bepalingen over nationale behandeling, eerlijke en billijke behandeling, of indirecte onteigening.⁵⁴ Hierdoor kan een bedrijf als Google, Uber of Apple – via een Canadese dochteronderneming – bij de invoering van de DDB toch een schadevergoeding bij de Nederlandse overheid neerleggen voor vermeende schending van het CETA-verdrag.⁵⁵ Andere landen houden daarom fiscaal beleid expliciet buiten hun handels- en investeringsverdragen, of beperken de mogelijkheid om claims tegen fiscale maatregelen in te dienen.⁵⁶

Cargill's zoete liefde voor ISDS-claims

Cargill is een van de grootste voedselhandelaars en – verwerkers ter wereld. Cargill heeft meerdere vestigingen in Nederland die betrokken zijn bij de productie van voedsel ingrediënten en het verwerken, verspreiden en verhandelen van landbouwproducten.⁵⁷ Zo heeft het bedrijf een raffinaderij in de Rotterdamse Botlek-haven waar het onder andere geïmporteerde palmolie verwerkt voor voedings- en levensmiddelen, bezit het een fabriek voor de productie van ruwe en geraffineerde plantaardige oliën in de haven van Amsterdam, en bezit het een veevoederfabriek in Rotterdam. In februari 2019 investeerde Cargill €20 miljoen in de uitbreiding van haar zetmeel- en zoetstoffabriek in Sas van Gent om meer grondstoffen te maken voor kant-en-klaarmaaltijden.⁵⁸ Ook investeerde Cargill in 2016 flink in de zoetstoffabriek in Bergen op Zoom, anticiperend op het einde aan Europese suikerquota in 2017.⁵⁹

Cargill is vooral gespecialiseerd in de productie van zetmeel en glucose voor levensmiddelen zoals frisdrank, vla, snoepgoed, jam, soepen en sauzen. Met name de zoetstof glucose-fructosestroop is volgens wetenschappers schadelijk voor de gezondheid en draagt bij aan obesitas.⁶⁰ Om deze reden raden zowel de Gezondheidsraad⁶¹ als de Wereldgezondheidsorganisatie⁶² een belasting op suikerhoudende frisdranken aan om overgewicht, met name onder kinderen, terug te dringen. In Groot-Brittannië heeft de invoering van een suikertax ertoe geleid dat veel frisdrankproducenten de hoeveelheid suiker in hun producten hebben verlaagd.⁶³

In april 2018 gaf de Europese Commissie groen licht aan Ierland om een suikertax in te voeren en stelde daarbij dat frisdranken anders behandeld mogen worden dan andere producten met suiker, indien daar goede gezondheidsargumenten voor te geven zijn.⁶⁴

Ook in Nederland speelde staatssecretaris Blokhuys met het idee om een suikertax in te voeren.⁶⁵ Maar na een jaar overleg met tientallen organisaties – waaronder de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie waar Cargill lid van is – bevat het in november 2018 gepresenteerde Nationaal Preventieakkoord veel maatregelen die een gezonde leefstijl moeten bevorderen, maar geen suikertax.⁶⁶ Mocht Nederland in navolging van landen als Mexico, Zuid-Afrika, India, Sri Lanka, Noorwegen, Groot-Brittannië, Portugal, Frankrijk, Ierland, Saoedi-Arabië en talloze Amerikaanse staten alsnog een suikertax invoeren,⁶⁷ dan zou Cargill met behulp van CETA een grote schadeclaim neer kunnen leggen bij de Nederlandse staat.

In 2009 oordeelde een ISDS-tribunaal dat Mexico een schadevergoeding van US\$77,3 miljoen moest betalen aan Cargill, vanwege een nieuwe belasting op frisdranken met de zoetstof glucose-fructosestroop.⁶⁸ En in 2008 moest ook Polen in een vergelijkbare arbitragezaak US\$16,3 miljoen betalen aan Cargill.⁶⁹ Met CETA krijgt Cargill ook de mogelijkheid om Nederland aan te klagen voor invoering van maatregelen ter verbetering van voedselkwaliteit en volksgezondheid.

Conclusie en aanbevelingen

Dit factsheet laat zien dat bij een volledige inwerkingtreding van CETA de rechtspositie van multinationals in de EU aanzienlijk wordt versterkt. Niet alleen Canadese bedrijven, maar ook de meer dan 45.000 Amerikaanse bedrijven die actief zijn in de EU – waarvan er meer dan 5.000 in Nederland – kunnen via een Canadese dochteronderneming aanspraak maken op vergaande rechten en daardoor enorme schadeclaims neerleggen bij overheden voor de invoering van beleidsmaatregelen die nadelige effecten hebben op hun winstverwachtingen. Hiermee komt de beleidsvrijheid voor overheden om te kunnen reguleren in het publiek belang, zoals bijvoorbeeld maatregelen op gebied van klimaat, milieubescherming, eerlijke belastingen, voedselveiligheid en volksgezondheid, in het geding.

❑ **Verwerp CETA in de huidige vorm.** Handelsverdragen als CETA versterken de macht van multinationals en staan een transitie naar een eerlijke en duurzame economie in de weg. De voordelen van het opnemen van investeringsbescherming en ICS blijven onduidelijk, terwijl de negatieve gevolgen voor overheden en belastingbetalers steeds zichtbaarder worden. Daarbij is investeringsbescherming ook niet nodig in een verdrag tussen twee goed ontwikkelde rechtsstaten.

Mochten Kamerleden alsnog overwegen om voor CETA te stemmen, dan zouden de volgende aanbevelingen bij de behandeling van de goedkeuringswet moeten worden meegenomen:

- ❑ **Waarborg beleidsmaatregelen in het algemeen publiek belang.** Een ondubbelzinnige *carve-out* voor beleid in het algemeen publiek belang voorkomt dat multinationals torenhoge schadevergoedingen voor de invoering van legitieme maatregelen in het publiek belang kunnen claimen.
- ❑ **Zorg voor een aanscherping van de substance-eisen.** De huidige definitie van investeerder, en de vereiste voor 'zakelijke activiteiten van belang', is ontoereikend en zet de deur open voor dochterondernemingen en holdings in handen van niet-Canadese multinationals. De verdragstekst zou bijvoorbeeld kunnen eisen dat een bedrijf haar hoofdkantoor in Canada gevestigd moet hebben, of dat de omzet en aantal werknemers gerelateerd zijn aan de bedrijfsactiviteiten in Canada. De hernieuwde modeltekst voor Nederlandse investeringsverdragen kan hierbij als richtlijn gelden.

❑ **Biedt geen bescherming voor portfolio-investeringen.** Investerings in aandelen, obligaties, leningen, schulden en andere vormen van korte-termijn kapitaal verwisselen makkelijk van eigenaar, waardoor overheden voor onvoorziene aansprakelijkheid kunnen komen te staan.

❑ **Voer een filter-mechanisme voor ICS-claims in.** De verdragspartijen hebben de mogelijkheid om, met wederzijdse instemming, ICS-claims op gebied van financiële dienstverlening te blokkeren. Een dergelijk filter-mechanisme moet voor alle ICS-claims gelden, of in ieder geval voor claims tegen maatregelen in het algemeen publiek belang.

❑ **Perk de bepalingen over investeringsbescherming verder in.** De Kamer zou moeten inzetten op aanzienlijke inperking van investeringsbescherming en bedrijven alleen het recht op bescherming tegen directe onteigening, grove discriminatie en rechtswijgering moeten geven, met de verplichting deze eerst bij de nationale rechter af te dwingen.

❑ **Neem bindende en afdwingbare regels voor maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemen op.** Bedrijven moeten aansprakelijk kunnen worden gehouden voor het schenden van internationale richtlijnen en afspraken over duurzaamheid, klimaat en mensenrechten. Slachtoffers van schadelijke bedrijfsactiviteiten moeten de mogelijkheid krijgen om hun rechten en belangen te kunnen verdedigen en af te dwingen.

Nederland heeft de mogelijkheid om af te dwingen dat CETA alsnog verbeterd wordt, door CETA in de huidige vorm af te wijzen. Zonder Nederlandse goedkeuring kan CETA niet volledig worden ingevoerd. Nederland moet die positie gebruiken om investeringsbescherming en het ICS-systeem uit CETA te schrappen of op z'n minst vergaande verbeteringen door te voeren.

Annex

Belangrijkste Amerikaanse bedrijven in Nederland

Goldman Sachs

Investeringsbank en financiële dienstverlener Goldman Sachs heeft in Nederland 62 dochterondernemingen. De bank heeft een kantoor op de Amsterdamse Zuidas en is daarnaast eigenaar van verschillende bedrijven in Nederland: leverancier voor de grafische en verpakkingindustrie Flint Group, dat onder andere in Deventer, Den Haag, Helmond en Winschoten zit, de Dordtse koekjesfabriek Continental Bakeries, chemiebedrijf Caldic in Rotterdam, Zeeuwse machinebouwer RMS Benelux, en HES International, dat in de op- en overslag van natte en droge bulkproducten in de Rotterdamse haven zit. Goldman Sachs heeft ook talloze holdingmaatschappijen in Nederland geregistreerd staan.

Apple

Het technologiebedrijf Apple is een van de meest winstgevende bedrijven van de wereld. Eind 2017 kwam het bedrijf in opspraak omdat het, zo bleek uit gelekte documenten, voor tientallen miljarden aan belasting zou hebben ontweken. In Nederland zijn zowel Apple Retail Netherlands als het hoofdkantoor van Apple Benelux in Amsterdam gevestigd. Daarnaast staat ook Apple Holding b.v. in Nederland geregistreerd.

Starbucks

Sinds 2003 heeft Starbucks een grote koffiebranderij in Amsterdam en had er tot voor kort ook een groot kantoor. De koffiebranderij maakte jarenlang amper winst, met name door torenhoge royalty's die zij afdroeg aan een brievenbusfirma in Groot-Brittannië. Volgens de Europese Commissie gaf Nederland met deze belastingconstructie ongeoorloofde staatssteun en droeg Nederland in 2015 op ruim 25 miljoen na te heffen bij Starbucks. Het Gerecht van de EU keurde deze belastingconstructie echter onlangs goed.

Cargill

Agro-industrieel conglomeraat Cargill heeft in Amsterdam haar Nederlandse hoofdkantoor staan. Verder heeft Cargill een overslagterminal en een zaden- en oliefabriek in de Amsterdamse haven, een zoetstoffabriek in Bergen op Zoom en in Sas van Gent, een moutfabriek in Swalmen, een cacao- en chocoladefabriek in Deventer en in Wormer, een olieraffinaderij in Rotterdam en Zaandam, een diervoederfabriek in Velddriel en Rotterdam, en een verdikkingsmiddelenfabriek in Zaandam. In totaal staan er 80 vestigingen van Cargill in Nederland geregistreerd, waaronder talloze holdings.

ExxonMobil

Oliegigant ExxonMobil heeft in Breda het hoofdkantoor voor de Benelux staan. In Rotterdam staat een olieraffinaderij, een aromatenfabriek en een oxo-alcoholfabriek, en in Pernis staat een smeeroliemengfabriek. ExxonMobil is eigenaar van Esso Nederland en is samen met Shell eigenaar van de NAM. Verder verlopen veel van ExxonMobil's buitenlandse activiteiten via Nederland. In totaal heeft het bedrijf 96 dochterondernemingen in Nederland.

Google

Techreus Google heeft in Amsterdam een kantoor aan de Zuidas staan. Verder heeft Google sinds 2016 een datacenter in Eemshaven en plant het bedrijf een nieuwe opslaglocatie op het Agriport A7-complex in Middenmeer. Daarmee zouden Google's investeringen in Nederland op zo'n 2,5 miljard dollar uitkomen.

General Motors

General Motors is een van de grootste automobielbedrijven ter wereld. In Nederland heeft GM een kantoor in Breda en is het eigenaar van Stam Autobedrijven (Renault, Dacia, Alpine). Ook heeft het bedrijf enkele holdings in Nederland geregistreerd staan.

Coca-Cola Company

The Coca-Cola Company groep is de grootste frisdrankproducent ter wereld. Het kantoor van Coca-Cola Nederland is gevestigd in Rotterdam, en in Dongen staat een Coca-Cola fabriek. Daarnaast is het bedrijf eigenaar van sap- en smoothiefabrikant Innocent.

Merck

Merck Sharp & Dohme is een van de grootste farmaceutische bedrijven van de wereld. In Nederland heeft het bedrijf 42 dochterondernemingen geregistreerd staan. Het Nederlandse hoofdkantoor staat in Haarlem, waar ook geneesmiddelen worden geproduceerd, verpakt en gedistribueerd. In Oss werkt MSD aan farmaceutische en biotechnologische productie en in Boxmeer staat een onderzoekscentrum voor geneesmiddelen voor dieren. MSD is eigenaar van voormalig Nederlandse farmaceuten als Organon en Intervet.

Nike

Met Swoosh LLC als uiteindelijke eigenaar heeft Nike 26 ondernemingen, waaronder diverse holdings, in Nederland. Het Europese hoofdkantoor van Nike staat in Hilversum, waar ook het kantoor van dochteronderneming en kledingproducent Converse huisvest. De Europese Commissie vermoedt dat dankzij gunstige afspraken met de Nederlandse belastingdienst deze twee bedrijven te weinig belasting betalen en onderzoekt momenteel of deze afspraken geen illegale staatssteun zijn.

Uber

Uber is een technologisch bedrijf dat digitale diensten voor personenvervoer aanbiedt. Het kantoor in Amsterdam is de enige locatie buiten San Francisco waar Uber ook app-ontwikkelaars in dienst heeft. Het bedrijf kwam onlangs in opspraak toen bleek dat het door het intellectueel eigendom naar Amsterdam te 'verhuizen' zo'n 5,5 miljard euro aan aftrekposten kon opvoeren. In totaal heeft Uber 28 dochterondernemingen in Nederland.

Microsoft

Techbedrijf Microsoft heeft een kantoor op Schiphol. Ook heeft het bedrijf een aantal datacenters ter waarde van enkele miljarden staan op het Agriport A7-complex in Middenmeer. Daarnaast is Microsoft eigenaar van LinkedIn Netherlands, dat een kantoor in Amsterdam heeft.

Amazon

Amazon is het grootste internetbedrijf ter wereld en het derde grootste techbedrijf ter wereld naar omzet. Eigenaar Jeff Bezos is met een vermogen van 131 miljard dollar de rijkste persoon op aarde. Volgens zakentijdschrift Fortune maakte Amazon in 2018 maar liefst 11,2 miljard dollar winst, maar betaalde daar geen cent vennootschapsbelasting over. In Nederland zit Amazon gevestigd in Den Haag en heeft het vorig jaar een locatie voor klanten van cloud-dienst Amazon Web Services in Amsterdam geopend.

Philip Morris

Philip Morris is een van de grootste tabaksfabrikanten ter wereld en is bekend van merken als Marlboro, L&M, Chesterfield, IQOS en HEETS. Philip Morris heeft in Bergen op Zoom een sigarettenfabriek staan, waar het sinds een aantal jaar ook e-sigaretten produceert. Ook heeft Philip Morris diverse holdings in Nederland geregistreerd staan.

Pfizer

De farmaceutische multinational Pfizer is met 64 dochterondernemingen goed vertegenwoordigd in Nederland. Het overgrote merendeel betreft holdingmaatschappijen. Pfizer Nederland is gevestigd in Capelle aan den IJssel, waar onder andere gewerkt wordt aan klinisch onderzoek en veiligheid van geneesmiddelen. Andere grote farmaceutische bedrijven overgenomen door Pfizer, zoals Upjohn en Mylan, staan ook in Nederland geregistreerd.

Procter & Gamble

Procter & Gamble is een van de grootste leveranciers in de wereld van huishoudelijke en verzorgingsproducten. Onder de merken van het bedrijf vallen onder andere Pampers, Ariel, Always, Head & Shoulders, Braun, Gillette, Vicks en Oral-B. Het Nederlandse kantoor van P&G staat in Rotterdam. Daarnaast heeft het bedrijf ook diverse holdings in Nederland geregistreerd staan.

Chevron

Chevron behoort tot de grootste oliemaatschappijen ter wereld. Chevron heeft in Nederland een smeermiddelenbedrijf en een laboratorium voor de ontwikkeling van additieven staan, beide in Rotterdam. Dat laboratorium is het wereldwijde technologiecentrum voor onderzoek naar mariene smeermiddelenadditieven voor de Chevron-dochter Oronite. Chevron heeft ook een aantal holdings in Nederland geregistreerd staan.

Mondelez

Mondelez is een Amerikaanse voedselconglomeraat bekend van merken als Milka, Cote d'Or, Toblerone, LU, Oreo, TUC, Liga, Stimorol, Jacobs en Philadelphia. In 2014 voegde Mondelez de koffieactiviteiten samen met Douwe Egberts waarna het nieuwe combinatiebedrijf Jacobs Douwe Egberts het grootste koffiebedrijf ter wereld werd. In Oosterhout staat een commercieel kantoor van Mondelez. Ook heeft het bedrijf veel activiteiten van het overgenomen bedrijf Kraft Foods in Nederland ondergebracht, net als verschillende andere holdings.

Morgan Stanley

Investeringsbank en financieel dienstverlener Morgan Stanley heeft maar liefst 136 dochterondernemingen in Nederland geregistreerd staan. Het overgrote deel daarvan betreft holdingmaatschappijen. Morgan Stanley heeft een kantoor in Amsterdam en is onder andere een belangrijke financier in de Nederlandse vastgoedmarkt. Ook is het eigenaar van spoorvervoerder VTG dat in Rotterdam zit.

Halliburton

Halliburton is een bedrijf gespecialiseerd in dienstverlening en toelevering aan de gas- en olieindustrie. De Halliburton-groep is wereldwijd actief. In Nederland heeft het bedrijf een kantoor in Rijswijk en vestigingen in Amsterdam, Klundert en Emmen, die onder andere diensten verlenen aan de NAM. Ook heeft het bedrijf diverse holdings in Nederland geregistreerd staan.

Blackrock

Blackrock is de grootste vermogensbeheerder ter wereld met onder andere een kantoor in Amsterdam. Het bedrijf biedt ondersteuning aan banken, vermogensbeheerders, adviseurs en institutionele beleggers zoals pensioenfondsen. Blackrock heeft ongeveer 50 miljard dollar geïnvesteerd in 61 grote Nederlandse bedrijven, en is grootaandeelhouder in bedrijven als Shell, ASML, Unilever en ING.

Citigroup

Citigroup is de op een na grootste Amerikaanse bank. Dochteronderneming Citibank is actief in Nederland sinds 1964 en heeft een vestiging op Schiphol. Citibank levert diensten op gebied van fusies en overnames, handel in effecten, obligaties en derivaten, en andere financiële transacties aan multinationale ondernemingen, financiële instituten, grote investeringsfondsen, pensioenfondsen en publieke organisaties.

Warren Buffett

Met een vermogen van meer dan 82 miljard dollar is Warren Buffett de derde rijkste persoon ter wereld. Buffett is eigenaar van investeringsmaatschappij Berkshire Hathaway, de grootste financiële dienstverlener ter wereld naar omzet. Buffett heeft zijn vermogen mede aan zijn Nederlandse investeringen te danken. Berkshire is onder andere eigenaar van voormalig ING-bedrijf Nederlandse Reassurantie Groep en wereldleider in kippenlactomachines Meyn uit Oostzaan. In 2013 nam Berkshire fabrikant Heinz over, waarmee Buffett ook eigenaar werd van bekende Nederlandse merken als Venz, De Ruijter, Honig, Karvan Cevitam, Roosvicee, en Brinta. Daarnaast heeft Buffett ook flink belegd in de Nederlandse staatsschuld.

FedEx

FedEx is een grote internationale dienstverlener op gebied van transport. In Hoofddorp staat het Europese hoofdkantoor van dochteronderneming FedEx Express van waaruit diensten biedt aan honderden steden en markten in Europa. In 2016 nam FedEx de Nederlandse pakketvervoerder TNT Express over voor een bedrag van 4,4 miljard euro, waarmee het op een na grootste koeriersbedrijf in Europa werd gecreëerd.

Boeing

Boeing is wereldwijd de grootste producent van civiele en militaire vliegtuigen naar omzet. Het Europese hoofdkantoor van Boeing staat in Amsterdam. KLM, Transavia en TUI Fly zijn belangrijke afnemers van Boeing producten. Ook levert Boeing Apache gevechtshelikopters en andere militaire luchtvaartuigen aan de Nederlandse luchtmacht. In Amsterdam bevindt zich ook dochteronderneming Aerdata dat software voor de luchtvaart ontwikkelt.

Eindnoten

- 1 Public Citizen, Tens of Thousands of U.S. Firms Would Obtain New Powers to Launch Investor-State Attacks against European Policies via CETA and TTIP, 9 december 2014, <<https://www.citizen.org/wp-content/uploads/eu-isds-liability.pdf>>.
- 2 Orbis bevat uitgebreide informatie over meer dan 310 miljoen bedrijven wereldwijd en geeft vergaande inzichten in bedrijfsrelaties en eigendomsstructuren. De Orbis database is zeer waarschijnlijk niet volledig, omdat deze gebaseerd is op publiek beschikbare informatie. <<https://www.bvdinfo.com/en-gb/our-products/data/international/orbis>>.
- 3 K. Tienhaara, "Regulatory Chill in a Warming World: The Threat to Climate Policy Posed by Investor-State Dispute Settlement", *Transnational Environmental Law* 7(2), 2017, pp.229-250; G. Van Harten & D.N. Scott, *Investment Treaties and the Internal Vetting of Regulatory Proposals: A Case Study from Canada*, Osgoode Legal Studies Research Paper No.26/2016, <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2700238>.
- 4 CETA Afdeling F, Beslechting van investeringsgeschillen tussen investeerders en staten, Artikelen 8.18 tot en met 8.49.
- 5 G. Van Harten, "ISDS in the Revised CETA: Positive Steps, But Is It a "Gold Standard"?", *Investor-State Arbitration Commentary Series No. 6*, Centre for International Governance Innovation, 20 mei 2016, <<https://www.cigionline.org/publications/isds-revised-ceta-positive-steps-it-gold-standard>>.
- 6 Brede Economische en Handelsovereenkomst (CETA) tussen Canada, enerzijds, en de Europese Unie en haar lidstaten, anderzijds, *O J L* 11, 14.1.2017, p.23-1079 (NL), <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22017A0114\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22017A0114(01)&from=EN)>, Artikel 8.6.
- 7 CETA Artikel 8.7.
- 8 CETA Artikel 8.10.
- 9 CETA Artikel 8.12.
- 10 Van 553 van de 942 bekende investeringsarbitragezaken is bekend op welke rechten de investeerder een beroep heeft gedaan. In 460 van deze zaken (83%) deed de investeerder een beroep op het recht op eerlijke en billijke behandeling, en in 394 gevallen (71%) deed de investeerder een beroep op het recht op bescherming tegen onrechtstreekse onteigening. Van de zaken 189 zaken die zijn gewonnen door investeerders, oordeelde het tribunaal in 121 zaken (64%) dat de overheid het recht op eerlijke en billijke behandeling had geschonden, en in 57 zaken (30%) dat de overheid het recht op bescherming tegen onrechtstreekse onteigening had geschonden. UNCTAD, Investment Policy Hub, Investment Dispute Settlement Navigator, laatst bekeken op 30 augustus 2019, <<https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement>>.
- 11 CETA Artikel 8.13.
- 12 CETA Artikel 8.1.
- 13 CETA Artikel 8.1.
- 14 Roeline Knottnerus, Roos van Os, Bart-Jaap Verbeek, Fiona Dragstra, Freek Bersch, 50 jaar ISDS. Een mondiaal machtsmiddel voor multinationals gecreëerd en groot gemaakt door Nederland, 13 januari 2018, TNI, Both ENDS, SOMO, Milieudefensie, <<https://www.somo.nl/wp-content/uploads/sites/2/2018/01/50-jaar-ISDS.pdf>>.
- 15 Verklaring van de Commissie over de betekenis van de term "zakelijke activiteiten van betekenis" in artikel 8.1 van de Overeenkomst, Raad van de Europese Unie, Brede Economische en Handelsovereenkomst (CETA) tussen Canada, enerzijds, en de Europese Unie en haar lidstaten, anderzijds – Verklaringen voor de Raadsnotulen, 13463/1/16 WTO 294 SERVICES 26 CDN 22 FDI 22, 27 oktober 2016, <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13463-2016-REV-1/nl/pdf>>.
- 16 Orbis, EU28 subsidiaries with ultimate owners located in United States, minimum path of 25.01%, laatst bekeken op 7 augustus 2019.
- 17 Orbis, Canadian subsidiaries with ultimate owners located in United States, minimum path of 25.01%, laatst bekeken op 7 augustus 2019; kruisverwijzing naar voetnoot 16.
- 18 OECD, Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, fourth edition, 2008, <<https://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsand-analysis/40193734.pdf>>; IMF, Balance of Payments Manual, fifth edition, 1993, <<https://www.imf.org/external/np/sta/bop/bopman.pdf>>.
- 19 DNB, Posities directe investeringen uitgesplitst per land (jaar), laatst bekeken op 13 september 2019, <<https://statistiek.dnb.nl/downloads/index.aspx#/details/posities-directe-investeringen-uitgesplitst-naar-land-jaar/dataset/8b8eec9a-8a93-4bc4-8154-a37f5be503bd/resource/fda1e87d-6b31-41dd-ae9f-f7d93530d971>>.
- 20 Orbis, Netherlands subsidiaries with ultimate owners located in United States, minimum path of 25.01%, laatst bekeken op 7 augustus 2019; kruisverwijzing naar voetnoot 17.
- 21 L. Franssen & A. Lammertsma, Bestemming en herkomst van Amerikaanse directe investeringen, CBS Internationaliseringsmonitor /2019-I: Verenigde Staten, maart 2019, <<https://longreads.cbs.nl/im2019-1/bestemming-en-herkomst-van-amerikaanse-directe-investeringen/>>.
- 22 IMF Coordinated Direct Investment Survey, wisselkoers van 31 december 2017.
- 23 Statistics Canada, Activities of foreign majority-owned affiliates in Canada, 2016, 14 november 2018, <<https://www150.statcan.gc.ca/n1/daily-quotidien/181114/dq181114a-eng.htm>>.
- 24 Global Affairs Canada, Canada's State of Trade 2018, Trade and Investment Update, p.139, <https://www.international.gc.ca/economist-economiste/assets/pdfs/performance/state_2018_point/SoT_PsC_2018-Eng.pdf>.
- 25 Global Affairs Canada, Canada's State of Trade 2018, Trade and Investment Update, p.140, <https://www.international.gc.ca/economist-economiste/assets/pdfs/performance/state_2018_point/SoT_PsC_2018-Eng.pdf>.
- 26 Met een bruto binnenlands product van meer dan US\$21 biljoen vertegenwoordigt de Amerikaanse economie ruim een kwart van de totale wereldeconomie. IMF, GDP, current prices, billions of U.S. dollars, <<https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEO/WORLD>>, laatst bekeken op 25 september 2019.
- 27 UNCTAD, Fact sheet on investor-state dispute settlement cases in 2018, IIA Issues Note, Issue 2, mei 2019, <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaepcbinf2019d4_en.pdf>.
- 28 *Phoenix Action Limited v. Czech Republic*, ICSID Case No. ARB/06/5, Award, 15 april 2009, para 144; *Philip Morris Asia Limited v. Australia*, PCA Case No. 2012-12, Award on jurisdiction and admissibility, 17 december 2015, para 585.
- 29 *Mobil and others v. Venezuela*, ICSID Case No. ARB/07/27, Decision on jurisdiction, 10 juni 2010, Para 204.
- 30 *Philip Morris v. Uruguay*, ICSID Case No. ARB/10/7.
- 31 *Lone Pine v. Canada*, ICSID Case No. UNCT/15/2.
- 32 *Mobil and others v. Venezuela*, ICSID Case No. ARB/07/27; *ConocoPhillips v. Venezuela*, ICSID Case No. ARB/07/30.
- 33 Volgens de Uniworld database hebben Amerikaanse bedrijven 24.823 dochterondernemingen in Canada. Hiervan hebben er 2.319 minder dan tien werknemers in dienst en een jaarlijkse omzet van minder dan US\$5 miljoen. Hoewel het concept van "zakelijke activiteiten van betekenis" zonder nadere definitie een vaag begrip blijft, hebben maar liefst 22.504 Amerikaanse dochterondernemingen toch behoorlijke bedrijfsactiviteiten in Canada. Uniworld Online, laatst bekeken op 3 september 2019, <<https://uniworldonline.com/search>>. Ook uit de Orbis database ontstaat het beeld dat, voor de bedrijven waarvan de gegevens beschikbaar zijn, het overgrote deel van de Amerikaanse dochterondernemingen in Canada substantiële bedrijfsactiviteiten heeft.
- 34 *Limited Liability Company Amto v. Ukraine*, SCC Case No. 080/2005, Final award, 26 maart 2008, para 69.
- 35 *Masdar v. Spain*, ICSID Case No. ARB/14/1, Award, 16 mei 2018, para 225, paras 253-254.

- 36 *Pac Rim v. El Salvador*, ICSID Case No. ARB/09/12, Decision on the respondents jurisdictional objections, 1 juni 2012, para 4.72.
- 37 Fortune Global 500, laatst bekeken op 4 september 2019, <<https://fortune.com/global500/2019/>>.
- 38 CDP, CDP Carbon Majors Report 2017, juli 2017, <<https://6fefcbb86e61af1b2fc4-c70d8ead6ced550b4d987d7c03fcdd1d.ssl.cf3.rackcdn.com/cms/reports/documents/000/002/327/original/Carbon-Majors-Report-2017.pdf?1501833772>>.
- 39 Corporate Europe Observatory, Climate Arson: The strategies and impact of ExxonMobil's dangerous EU lobbying, 19 maart 2019, <<https://corporateeurope.org/en/2019/03/climate-arson>>.
- 40 <<https://www.nam.nl/over-ons/onze-historie.html>>.
- 41 NOS, "Akkoord gaswinning: wat krijgen Shell en Exxon ervoor terug?", 25 juni 2018, <<https://nos.nl/artikel/2238377-akkoord-gaswinning-wat-krijgen-shell-en-exxon-ervoor-terug.html>>.
- 42 Algemeen Dagblad, "Kamer hekelt compensatie aan oliebedrijven", 12 september 2019, <<https://www.ad.nl/politiek/kamer-hekelt-compensatie-aan-oliebedrijven~a848565c/>>.
- 43 <<https://www.exxonmobil.be/nl-be/company/locations/netherlands>>; Orbis database, Corporate group ExxonMobil Corporation, 2017.
- 44 B.J. Verbeek & L. van den Burg, Bescherming voor Klimaatvervuilers. Nederlandse investeringsverdragen als obstakel voor de energietransitie, Milieudefensie en Both ENDS, februari 2018, <https://www.bothends.org/uploaded_files/document/Bits_Rapport_bescherming_klimaat_vervuilers_online_.pdf>.
- 45 De Volkskrant, "Hoofdlijnen klimaatakkoord: CO₂-heffing, minder belasting op elektriciteit en onderzoek naar rekeningrijden", 25 juni 2019, <<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/hoofdlijnen-klimaatakkoord-co2-heffing-minder-belasting-op-elektriciteit-en-onderzoek-naar-rekeningrijden~ba919ddc/>>.
- 46 Financieel Dagblad, "ExxonMobil bezorgd over vestigingsklimaat Nederland door dreigende extra CO₂-heffing", 27 mei 2019, <<https://fd.nl/ondernemen/1302424/exxonmobil-bezorgd-over-vestigingsklimaat-nederland-door-dreigende-extra-co2-heffing>>.
- 47 European Commission, Questions and answers on a fair and efficient tax system in the EU for the digital single market, 21 maart 2018, <https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-2141_en.htm>.
- 48 De Volkskrant, "Frankrijk voert 'digitaks' in voor techreuzen en zet daarmee de relatie met de VS onder spanning", 11 juli 2019, <<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/frankrijk-voert-digitaks-in-voor-techreuzen-en-zet-daarmee-de-relatie-met-de-vs-onder-spanning~b89b53d7/>>.
- 49 Financial Times, "US tech companies call on France to abandon digital tax plans", 19 augustus 2019, <<https://www.ft.com/content/33f7cd26-c28d-11e9-a8e9-296ca66511c9>>; CCI, "EU digital tax proposal is discriminatory and harmful to Europe's digital economy", 21 maart 2018, <<http://www.cci.net.org/2018/03/eu-digital-tax-proposal-is-discriminatory-and-harmful-to-europes-digital-economy/>>.
- 50 Zie meerderheid van de 40 bijdragen. Initiation of Section 301 Investigation; Hearing; and Request for Public Comments: France – Digital Services Tax, <<https://www.regulations.gov/docket?D=USTR-2019-0009>>.
- 51 Comments from Sam Rizzo, Information Technology Industry Council, 22 augustus 2019, <<https://www.regulations.gov/document?D=USTR-2019-0009-0032>>; Comments from Eva Hampl, United States Council for International Business, 19 augustus 2019, <<https://www.regulations.gov/document?D=USTR-2019-0009-0030>>; Comment from Gary Sprague, Baker McKenzie LLP, 26 augustus 2019, <<https://www.regulations.gov/document?D=USTR-2019-0009-0009>>.
- 52 France Navigation and Commerce Treaty, getekend in Washington op 24 juni 1822, Artikel I en Artikel III.1, <https://tcc.export.gov/Trade_Agreements/All_Trade_Agreements/exp_005341.asp>.
- 53 <<https://www.pvda.nl/wp-content/uploads/2019/04/190424-Nota-Initiatiefwet-Digitale-Dienstenbelasting.pdf>>.
- 54 J. Chaisse, International Investment Law and Taxation: from coexistence to cooperation, E15 Task Force on Investment Policy, januari 2016, <<http://e15initiative.org/publications/international-investment-law-taxation-coexistence-cooperation/>>.
- 55 Tenminste 24 landen hebben al eens te maken gehad met een ISDS claim gerelateerd aan de invoering of aanpassing van belastingmaatregelen, intrekken van eerder toegekende belastingvoordelen, en verhoging van winstbelasting in oliewinning en mijnbouw. Zie bijvoorbeeld: FOEE, FOEI, TNI en CEO, Making profits but refusing to pay taxes, ConocoPhillips and Perenco vs Vietnam, <<http://10isdsstories.org/cases/case8/>>; K. Mohamadieh, Challenges of Investment Treaties on Policy Areas of Concern to Developing Countries, South Centre Investment Policy Brief No. 17, april 2019, <https://www.southcentre.int/wp-content/uploads/2019/04/IPB17_Challenges-of-Investment-Treaties-on-Policy-Areas-of-Concern-to-Developing-Countries_EN.pdf>; C. Provost, Taxes on Trial. How trade deals threaten tax justice, Global Justice Now en Transnational Institute, februari 2016, <<https://www.tni.org/files/publication-downloads/taxes-on-trial.pdf>>.
- 56 Voor een overzicht van verschillende manieren waarop landen fiscaal beleid buiten hun handels- en investeringsverdragen houden of beperkt opnemen, zie annex 1, voetnoot 48.
- 57 <<https://www.cargill.nl/nl/over>>.
- 58 Algemeen Dagblad, "Cargill in Sas van Gent breidt fabriek uit om meer grondstoffen te maken voor kant-en-klarmaaltijden", 19 februari 2019, <<https://www.ad.nl/zeeland/cargill-in-sas-van-gent-breedt-fabriek-uit-om-meer-grondstoffen-te-maken-voor-kant-en-klarmaaltijden~ad54eaae/>>.
- 59 <<https://www.foodnavigator.com/Article/2016/11/09/Cargill-invests-35m-to-broaden-European-sweetener-choices>>.
- 60 J.S. Ruff et al., Compared to Sucrose, Previous Consumption of Fructose and Glucose Monosaccharides Reduces Survival and Fitness of Female Mice, Journal of Nutrition, 145(3), maart 2015, pp.434-441, <<https://academic.oup.com/jn/article/145/3/434/4743676?sid=85182fd2-bab1-41aa-a3ed-17c8aaf6a01a>>; University of Utah, Fructose More Toxic than Table Sugar in Mice, 5 januari 2015, <https://archive.uneews.utah.edu/news_releases/fructose-more-toxic-than-table-sugar-in-mice/>.
- 61 Gezondheidsraad, Dossier Dranken met toegevoegd suiker, Achtergronddocument bij Richtlijnen goede voeding 2015, <<https://www.gezondheidsraad.nl/documenten/adviezen/2015/11/04/dranken-toegevoegd-suiker-achtergronddocument-bij-richtlijnen-goede-voeding-2015>>.
- 62 World Health Organization, Obesity and overweight, 16 februari 2018, <<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight>>.
- 63 NOS, "Frisdranken in Groot-Brittannië minder zoet vanwege suikertaks", 16 april 2018, <<https://nos.nl/artikel/2227582-frisdranken-in-groot-brittannië-minder-zoet-vanwege-suikertaks.html>>.
- 64 European Commission, State aid: Commission clears Ireland's sugar sweetened drinks tax, 24 april 2018, <https://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3521_en.htm>.
- 65 De Telegraaf, "Blokhuys: suikertaks serieuze optie", 19 april 2018, <<https://www.telegraaf.nl/nieuws/1936893/blokhuis-suikertaks-serieuze-optie>>.
- 66 Nationaal Preventie Akkoord, November 2018, <<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/convenanten/2018/11/23/nationaal-preventieakkoord>>.
- 67 H. Lelieveldt, Het is (nu echt) tijd voor een suikertaks, 22 mei 2018, <<https://www.ftm.nl/artikelen/tijd-voor-sodataks?share=1>>.
- 68 *Cargill v. Mexico*, ICSID Case No. ARB(AF)/05/2, Award, 18 september 2009.
- 69 *Cargill v. Poland*, UNCITRAL Rules, Final award, 5 maart 2008.

Colofon

Auteur: Bart-Jaap Verbeek

Met input van: Freek Bersch (Milieudefensie),
Sharath Patil (Public Citizen), Vincent Kiezebrink
(SOMO), Jenny Pannenbecker (SOMO)

Layout: Frans Schupp

Photo: Christine Roy / Unsplash

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt met financiering van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en Open Society Foundation. De inhoud van de publicatie is de volledige verantwoordelijkheid van SOMO en Milieudefensie en reflecteert niet noodzakelijkerwijs de positie van deze financiers.

Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen
Centre for Research on Multinational Corporations

Sarphatistraat 30
1018 GL Amsterdam, The Netherlands
T: +31 (0)20 639 12 91 – F: +31 (0)20 639 13 21
info@somo.nl – www.somo.nl

Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO) is een onafhankelijke not-for-profit onderzoeks- en netwerkorganisatie. SOMO richt zich op duurzame ontwikkeling, zowel sociaal, ecologisch als economisch. Sinds 1973 onderzoekt SOMO multinationale ondernemingen en de gevolgen van hun activiteiten voor mens en milieu wereldwijd.

www.milieudefensie.nl

Milieudefensie werkt aan een duurzaam en eerlijk Nederland. Dat doen we al bijna 50 jaar met succes. Met onze campagnes werken we aan het grootste probleem van nu, klimaatverandering. Als onafhankelijke milieuorganisatie zijn we bondgenoot van iedereen die daaraan wil bijdragen. Samen zorgen we dat overheden en bedrijven veranderen.

